

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

**השפעת תיקוני החקיקה בנושא ניצולי
השואה משנת 2014 על ההטבות הניתנות
לניצולי השואה**

מוגש לוועדת העלייה, הקליטה והתפוצות

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

כתיבה: צח בן-יהודה ואליעזר שורץ

אישור: שרון סופר, ראש צוות בכירה

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

י"ט בתמוז תשע"ה

6 ביולי 2015

מסמך זה נכתב לבקשת ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות לקראת דיון מהיר בוועדה בהצעה של חברת הכנסת סופה לנדבר בנושא "פגיעה בניצולי השואה בעקבות תיקוני חקיקה". במסמך תינתן סקירה קצרה של תיקוני החקיקה שנעשו למען ניצולי השואה, אחריה יוצגו נתונים על מספרם של ניצולי השואה ולבסוף יוצגו תלונות שהגיעו לכנסת של ניצולי השואה בדבר פגיעה בתגמולים ובהטבות שהם זכאים להם בשל תיקוני החקיקה שנעשו בשנת 2014.

1. רקע – הסיוע לניצולי השואה עד שנת 2014

מאז קום המדינה לא נקבעה בחקיקה הישראלית הגדרה אחידה וכוללת של מי שנחשב ניצול השואה. במהלך השנים נחקקו כמה חוקים שהסדירו הטבות שונות לקבוצות שונות, וכן נחתמו הסכמים שקבעו הטבות גם לניצולי השואה שלא נכללו בחקיקה הישראלית.¹

החוק המרכזי שהסדיר את הטיפול בניצולי השואה שעלו לישראל עם קום המדינה הוא **חוק נכי רדיפות הנאצים, התשי"ז-1957**, הקובע גמלה חודשית והטבות נלוות לניצולי השואה שעלו לישראל עד 1 באוקטובר 1953 ומתקיימים לגביהם ההגדרות והתנאים שבחוק. האחריות לפיצוי לפי חוק זה היא של **הרשות לזכויות ניצולי השואה במשרד האוצר** (לשעבר הלשכה לשיקום נכים). בחוק קבועים שלושה סוגי תגמולים חודשיים: התגמול הבסיסי נקבע בהתאם לשיעור הנכות מרמת 25% נכות ומעלה; תגמול לפי הכנסה משולם לניצולי השואה זכאים שלהם הכנסות נמוכות ורמת נכות של עד 50% נכות, והתגמול המוגדל לפי הכנסה משולם לניצולי השואה זכאים שלהם הכנסות נמוכות ורמת נכות של 50% נכות ומעלה (ראו טבלה מס' 1 להלן).

בשנת 1992 נחתם הסכם בין ממשלת גרמניה לוועידת התביעות שאפשר לקבוצה נוספת של ניצולי השואה המתגוררים בישראל לקבל גמלה חודשית (הגמלה משולמת בפועל אחת לשלושה חודשים) והטבות נוספות במימון גרמניה **מוועידת התביעות (קרן סעיף 2)**. **בחוק הטבות לניצולי השואה, התשס"ז-2007**,² נקבעו הטבות נוספות (במימון ישראלי) גם לניצולי השואה המקבלים תגמולים מוועידת התביעות, וכן נקבעו גמלה חודשית והטבות נוספות לניצולי השואה יוצאי גטאות ומחנות שלא היו זכאים לגמלה חודשית מתוקף חוק נכי רדיפות הנאצים או מטעם ועידת התביעות. כמו כן, יש ניצולי השואה המתגוררים בישראל ומקבלים גמלה חודשית והטבות נוספות ישירות מגרמניה או ממדינות אירופיות אחרות שנקבעו בהן פיצויים לניצולי השואה. יצוין שיש ניצולי השואה המתגוררים בישראל ואינם זכאים לגמלה חודשית בגין היותם ניצולי השואה אך ייתכן שהם זכאים להטבות שונות, חלקן במימון המדינה.

ריבוי החוקים, ההסכמים וההחלטות שגובשו לאורך השנים גרם ליצירת הבדלים בין קבוצות שונות של ניצולי השואה מבחינת ההטבות שהם זכאים להן, לרבות הזכאות לגמלה חודשית וגובהה.

¹ להרחבה ראו: יובל בוגייסקי, **סקירה היסטורית של המונח "ניצול השואה"**, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 24 בינואר 2013; אליעזר שורץ, **ניצולי השואה החיים בישראל – נתונים ומאפיינים**, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 20 בינואר 2014; יובל בוגייסקי, **סוגיות מרכזיות בתחום הסיוע לניצולי השואה בישראל כיום**, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 27 באפריל 2014.

לפירוט של ההטבות ראו: הרשות לזכויות ניצולי השואה, **חוברת זכויות לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, התשי"ז-1957**, אפריל 2015; הרשות לזכויות ניצולי השואה, **חוברת זכויות לפי חוק נכי המלחמה בנאצים, התשי"ד-1954**, אפריל 2015; הרשות לזכויות ניצולי השואה, **חוברת זכויות לפי חוק הטבות לניצולי שואה, התשס"ז-2007**, אפריל 2015.

² חוק הטבות לניצולי שואה, התשס"ז-2007, הטיב במקורו עם קבוצה מצומצמת יותר של ניצולי השואה נזקקים. במסגרת התוכנית הממשלתית להרחבת הסיוע לניצולי השואה בשנת 2008, שונה חוק הטבות לניצולי שואה והורחבו מעגל הזכאים להטבות והיקף ההטבות.

כיום, הגורם הממשלתי העיקרי האחראי לטיפול בניצולי השואה ונכי המלחמה המתגוררים בישראל הוא הרשות לזכויות ניצולי השואה (לשעבר הלשכה לשיקום נכים) במשרד האוצר (להלן: הרשות).³ על-פי החלטת ממשלה מס' 4252 מיום 12 בפברואר 2012, [בנושא הטיפול הממשלתי בניצולי השואה](#), הרשות מופקדת על ריכוז הטיפול הממשלתי בניצולי השואה הזכאים לסיוע מתוקף החקיקה הקיימת בנושא.⁴

2. תיקוני החקיקה משנת 2014

ביום 27 באפריל 2014 התקבלה החלטת ממשלה מס' 1568, [תוכנית לאומית לסיוע לניצולי השואה](#). הוחלט כי שר האוצר יגבש חוק שעיקריו הם הגדלת הגמלה החודשית הבסיסית המשולמת לנכי רדיפות הנאצים, השוואת הזכויות של ניצולי השואה יוצאי גטאות ומחנות להטבות הניתנות לזכאי חוק נכי רדיפות הנאצים וכן קביעת הטבות נוספות.

בעקבות החלטת ממשלה זו, התקבלו בכנסת שני תיקוני חקיקה: [חוק הטבות לניצולי שואה \(תיקון מס' 5\)](#), [התשע"ד–2014](#); [חוק נכי רדיפות הנאצים \(תיקון מס' 19\)](#), [התשע"ד–2014](#). באמצעות שני תיקונים אלה יושמו השינויים שהתקבלו בהחלטת הממשלה, לרבות הגדלת התגמול העיקרי המשולם לפי סעיף 4 לחוק נכי רדיפות הנאצים לסכום שלא יפחת מ-2,200 ש"ח בחודש (במקום 1,850 ש"ח) והשוואת זכויות של יוצאי מחנות וגטאות שעלו לישראל לאחר יום 1 באוקטובר 1953 לזכויות נכי רדיפות הנאצים הזכאים לתגמולים מכוח חוק נכי רדיפת הנאצים. המשמעות היא הגדלת הגמלה החודשית לסכום של 2,200 ש"ח לפחות (על-פי דרגת הנכות שנקבעה, כפי שיפורט בטבלה מס' 1 להלן), לעומת גמלאות בסכומים נמוכים יותר ששולמו עד לתיקוני חקיקה אלו. נציין כי אשר לזכאים שערב התיקון קיבלו גמלה חודשית לפי ההסכם עם גרמניה (קרן סעיף 2), [בתיקון מס' 5 נקבע כי מסכום התגמול הבסיסי החדש שיקבל הזכאי, ינוכה סכום הגמלה החודשית שימשיך לקבל מקרן סעיף 2](#).⁵ עוד נקבע כי גמלתם של הניצולים שערב התיקון קיבלו מהרשות גמלה חודשית מתוקף חוק ההטבות תוגדל לסכום של 2,200 ש"ח לפחות, וכן שיינתנו הטבות נוספות: מתן מענק שנתי לניצולי השואה זכאים שאינם מקבלים גמלה חודשית (בסכום של 3,600 ש"ח), מתן תגמול לבן-הזוג לאחר פטירת ניצול השואה, הרחבת ההנחה בתרופות ומתן טיפול נפשי לניצולי השואה שאינם מקבלים קצבה חודשית. כמו כן, בתיקון 19 לחוק נכי רדיפות הנאצים נקבע כי לנכה הזכאי לתגמול מוגדל לפי הכנסה ולנכה הזכאי לתגמול לפי הכנסה (מונחים אלו יוסברו להלן) ישולם פעם בשנה מענק הטבות שנתי בסכום של 2,000 ש"ח.

כפי שצוין לעיל, סכום הגמלה החודשית משתנה בהתאם לדרגת הנכות. בטבלה להלן מוצגת הגמלה שניצולי השואה זכאים לה לפי חוק נכי רדיפות הנאצים וחוק ההטבות לניצולי שואה בעקבות אותם תיקוני חקיקה, בהתאם לדרגת הנכות. יש להבהיר כי ניצול השואה זכאי לגמלה על-פי אחת משלוש הקטגוריות המופיעות בטבלה; התגמול העיקרי ניתן בהתאם לדרגת הנכות וללא מבחן הכנסה, ואילו התגמול לפי הכנסה והתגמול המוגדל לפי הכנסה ניתנים לפי דרגת הנכות ולפי מבחן הכנסה:

³ אליעזר שוורץ, [ניצולי השואה החיים בישראל – נתונים ומאפיינים](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 20 בינואר 2014.

⁴ הרשות לזכויות ניצולי השואה, [אודות](#), תאריך כניסה: 22 ביוני 2015.

⁵ סעיף 3(ג) לחוק ההטבות לניצולי שואה (תיקון מס' 5), [התשע"ד–2014](#).

טבלה מס' 1 – גמלה לניצולי השואה לפי דרגת הנכות על-פי חוק הטבות לניצולי שואה וחוק נכי רדיפות הנאצים⁶

סכום התגמול, בש"ח		דרגת הנכות	סוג התגמול
שארית (אלמנות)	נכים		
בין 2,200 (לניצול השואה עם 25% נכות) ל-5,404.87 (לניצול השואה עם 100% נכות)		בהתאם לדרגת הנכות	תגמול עיקרי
4,552.57	5,316.95	39%-25%	תגמול לפי הכנסה
5,032.18	5,800.31	49%-40%	
5,032.18	8,812.02	100%-50%	תגמול מוגדל לפי הכנסה

בתיקון 5 לחוק ההטבות נקבע כי זכאי חוק ההטבות המקורי שקיבלו גמלת הבטחת הכנסה מהביטוח הלאומי יהיו זכאים מעתה לתגמולים לפי הכנסה מטעם הרשות לזכויות ניצולי השואה במשרד האוצר, **המקנים סיוע בסכום גבוה יותר**. מהרשות לזכויות ניצולי השואה נמסר שלנוכח סעיף 13(ד)(1) בתיקון 5 ובעקבות החלטות שהתקבלו בביטוח הלאומי וברשות, "ולאחר שהעניינים התפעוליים הוסדרו בשיתוף ובתיאום מלא עם המוסד לביטוח לאומי, עברו באופן אוטומטי כ-5,700 ניצולי השואה לקבל את התגמול מהרשות לזכויות ניצולי השואה החל מיום 1 בדצמבר 2014".⁷

יש להדגיש כי סעיף 13(ה)(1)(ב) בתיקון 5 לחוק ההטבות קובע במפורש כי "מי שהיה זכאי להטבה נלווית בשל היותו מקבל גמלת הבטחת הכנסה, יוסיף להיות זכאי להטבה נלווית שניתנה לו לפני יום התחילה, אלא אם כן חדלה הזכאות להטבה הנלווית לפי הוראות שמכוחן ניתנה; מי שזכאי להטבה נלווית, ובאותו עניין שבתחומי ההטבה הנלווית הוא זכאי להטבה מכוח דין או הסדר אחר, יהיה זכאי להטבה בשיעור הגבוה מביניהן".

גם בתיקון 19 לחוק נכי רדיפות הנאצים נקבע סעיף **שמירת הטבות**, ולפיו "נכה שהפסיק לקבל גמלת הבטחת הכנסה עקב הגדלת התגמול המשולם לפי סעיף 4, יוסיף להיות זכאי להטבה נלווית שניתנה לו לפני הגדלת התגמול, אלא אם כן חדלה הזכאות להטבה הנלווית לפי ההוראות שמכוחן ניתנה; מי שזכאי להטבה נלווית, ובאותו עניין שבתחומי ההטבה הנלווית הוא זכאי להטבה מכוח דין או הסדר אחר, יהיה זכאי להטבה בשיעור הגבוה מביניהן" (סעיף 5 בתיקון 19). נציין כי תיקון זה נוגע בעיקר לקבוצה מצומצמת של ניצולי השואה שהיו זכאים גם להטבות במסגרת חוק נכי רדיפות הנאצים וגם להשלמת הכנסה מהמוסד לביטוח לאומי.

⁶ עו"ד עמיחי פישמן, הלשכה המשפטית, הרשות לזכויות ניצולי השואה, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 23 ביוני 2015.

⁷ ש.ם.

3. נתונים על ניצולי השואה המתגוררים בישראל

על-פי נתונים מיוני 2015, בישראל חיים כ-195,000 ניצולי השואה בהגדרתם הרחבה.⁸ בטבלה להלן מובא פירוט של מספר ניצולי השואה המקבלים גמלה חודשית לפי סוג הגמלה:

טבלה מס' 2 – מספר ניצולי השואה המקבלים גמלה חודשית לפי סוג הגמלה ⁹			
מספר מקבלי התגמול			
שארית (אלמנות)	נכים	גורם משלם	סוג הגמלה
4,989	58,156	הרשות לזכויות ניצולי השואה	חוק נכי רדיפות הנאצים
319	17,908	הרשות לזכויות ניצולי השואה	חוק הטבות לניצולי שואה (כולל מקבלי קרן סעיף 2)*
-	8,809	ממשלת גרמניה ומדינות נוספות באירופה	גמלה לפי חוק הפיצויים הגרמני (BEG) וממדינות נוספות באירופה
5,308	84,873		סך הכול

* בנתון זה נכללים מקבלי הגמלה לפי קרן סעיף 2 במימון ממשלת גרמניה וכן מקבלי הגמלה החודשית לפי חוק ההטבות. כאמור, אם משולמת לניצול השואה גמלה חודשית לפי קרן סעיף 2 של ועידת התביעות, סכומה מנוכה מסכום התגמול המשולם מהמדינה, בהתאם להוראות החוק.

84,873 ניצולי השואה הזכאים לגמלה חודשית זכאים גם למענק שנתי בסכום של 3,600 ש"ח. בעקבות תוכנית הסיוע הלאומית ושינויי החקיקה שנעשו במהלך שנת 2014 (כפי שפורט לעיל), נוספו 82,233 ניצולי השואה שאינם זכאים לקצבה חודשית למעגל הזכאות למענק שנתי כאמור ואף להטבות נוספות, כגון פטור מלא מתשלום עבור תרופות מרשם שבסל הבריאות ולטיפולים נפשיים.¹⁰

4. תלונות שהגיעו לכנסת

לאחר יישום התיקונים שפורטו לעיל, הוגדלו הגמלאות הבסיסיות המשולמות לניצולי השואה, וכמו כן כ-5,700 ניצולי השואה שקיבלו השלמת הכנסה מהמוסד לביטוח לאומי עברו לקבל תגמול מוגדל, מעבר לתגמול הבסיסי המיועד לניצולי שואה נזקקים, מהרשות לזכויות ניצולי השואה במשרד האוצר. בעקבות שינויים אלה התקבלו בכנסת כמה תלונות של ניצולי השואה על לפגיעה בסכומי התגמולים המגיעים להם או בהיקף ההטבות הנלוות, ולהלן עיקרי התלונות שהועברו לידי הוועדה. נציין כי הדברים מובאים כפי שהוצגו לוועדת העלייה, הקליטה והתפוצות ומבלי לקבוע קביעות עובדתיות בעניין:

⁸ עו"ד עמיחי פישמן, הלשכה המשפטית, הרשות לזכויות ניצולי השואה, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 23 ביוני 2015. במסמך סקירה קודם של מרכז המחקר והמידע של הכנסת פורסם כי לקראת סוף שנת 2013 חיו בישראל כ-140,000-160,000 ניצולי השואה בהגדרתם הרחבה ביותר. הסיבה לגידול במספר ניצולי השואה נובע משינויי חקיקה שהתקבלו בעקבות התוכנית הלאומית שבגינם הצטרפו עשרות אלפי ניצולי שואה למעגל הזכאים לקבלת הטבות.

⁹ עו"ד עמיחי פישמן, הלשכה המשפטית, הרשות לזכויות ניצולי השואה, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 23 ביוני 2015.

¹⁰ שם.

פגיעה בהטבות נלוות

דמי ביטוח בריאות – עד לתיקון החקיקה ניצולי השואה קיבלו מהביטוח הלאומי **קצבת השלמת הכנסה**, על ההטבות הנלוות לה. בעקבות העברת הטיפול באותם ניצולי השואה לרשות לזכויות ניצולי השואה, שינוי שבמסגרתו הם זכאים **לתגמול לפי הכנסה**, הופסקו חלק מההטבות שניתנו להם בעבר כאשר קיבלו **קצבת השלמת הכנסה**. לטענת הפונים, אחת ההטבות הנלוות לקצבת השלמת הכנסה היא הזכאות לתשלום דמי ביטוח בריאות מינימליים, המעוגנת בסעיף 14(ה)(1) לחוק ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד-1994. עקב הפסקת הזכאות לקצבת השלמת הכנסה גדל החיוב בגין ביטוח הבריאות של כמה מניצולי השואה, כך שהוצאותיהם גדלו.

הנחה בארנונה – הועלו טענות על פגיעה בהטבות נוספות הנלוות לקצבת השלמת הכנסה כגון פטור מלא מתשלום אגרת רשות השידור, הנחה מוגדלת בארנונה ועוד.¹¹ עיקר התלונות מתייחסות להנחה המוגדלת בארנונה, היות שלאזרח ותיק המקבל קצבת השלמת הכנסה ניתנת הנחת רשות מקומית בארנונה בסך 100% עבור 100 מ"ר משטח הדירה, ואילו לזכאי לגמלה לפי חוק נכי רדיפות הנאצים ההנחה היא בשיעור שלא יעלה על 66% לגבי 70 מ"ר משטח הדירה.

פגיעה בהטבות של בני-הזוג של ניצולי השואה שאינם ניצולי השואה בעצמם – בעקבות העברת הטיפול בתגמולי ניצולי השואה מהביטוח הלאומי לרשות לזכויות ניצולי השואה, ניצולי השואה מקבלים תגמולים בהתאם לתיקוני החקיקה הרלוונטיים; תגמולים אלה הם תגמולים אישיים, על-פי זכאותו של ניצול השואה. בני-זוג של ניצולי השואה שאינם ניצולי השואה בעצמם יכולים עקרונית להמשיך לקבל השלמת הכנסה מהביטוח הלאומי. עם זאת, השלמת הכנסה לקצבת זיקנה בביטוח הלאומי מחושבת על בסיס התא המשפחתי, כך שבשל הגדלת התגמולים שניצולי השואה מקבלים מהרשות לניצולי השואה עשויים בני-זוגם לאבד את זכאותם להשלמת הכנסה בביטוח הלאומי, על ההטבות הנלוות לכך, משום שכיחידה משפחתית הכנסת בני-הזוג עולה על המינימום המזכה בקצבה זו.

אי-העלאת תקרת התשלום לפי הכנסה – במסגרת חקיקת חוק נכי רדיפות הנאצים (תיקון מס' 19), התשע"ד-2014, נקבעה הגדלה של הקצבה המינימלית המשולמת לניצולי השואה מוכרים מסכום של 1,850 ש"ח ל-2,200 ש"ח, אך תקרת התשלום לפי הכנסה לא הועלתה בהתאם לכך. הגדלת הקצבה היטיבה עם רוב הניצולים אך כתוצאה מאי-העלאת תקרת התשלום לפי הכנסה הכנסתם של כמה מניצולי השואה עלתה על התקרה הקבועה ובשל כך נשללה זכאותם לקבלת תגמול מוגדל לפי הכנסה, על ההטבות הנלוות לו. ללא מעמד של זכאים לתגמול מוגדל לפי הכנסה ניצולי השואה הללו אינם זכאים להטבות שקיבלו לפני התיקון לחוק וכן אינם זכאים למענק השנתי החדש בסך 2,000 ש"ח שניתן לפי סעיף 2ג4(א) לחוק נכי רדיפות הנאצים, תשי"ז-1957 (סעיף זה תוקן בתיקון 19 הנזכר לעיל). נציין, כי לגבי לניצולים שהועברו מהמוסד לביטוח לאומי לטיפול הרשות לזכויות ניצולי השואה נקבע כאמור סעיף שימור זכויות, אך לא נקבע סעיף דומה לגבי ניצולים שקיבלו תגמול לפי הכנסה ואיבדו את הזכאות לכך עקב הגדלה של הגמלה הבסיסית.

גישה למידע בשפות נוספות

בכנסת התקבלו תלונות על שהמידע בדבר זכויותיהם של ניצולי השואה אינו נגיש בשפה הרוסית. מבדיקת מרכז המחקר והמידע של הכנסת באתר הרשות לזכויות ניצולי השואה עולה כי אכן המידע המופיע באתר כתוב אך ורק בשפה העברית. מהרשות נמסר כי במוקד הטלפוני ניתן מענה גם בשפה

¹¹ לפירוט של ההטבות הנלוות לגמלת הכנסה ראו: ענת לוי, [תיאור גמלת הבטחת הכנסה ואומדן שווי ההטבות הנלוות למקבלי הגמלה – עדכון](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 13 באוגוסט 2014.

הרוסית בכל שעות פעילות המוקד. כמו כן, נמסר כי בימים אלה החלה הרשות לפעול לתרגום חוברת הזכויות לשפה הרוסית.¹²

¹² עו"ד עמיחי פישמן, הלשכה המשפטית, הרשות לזכויות ניצולי השואה, פגישה, 6 ביולי 2015.

מקורות

חקיקה

חוק הטבות לניצולי שואה נזקקים, התשס"ז–2007.

[חוק הטבות לניצולי שואה \(תיקון מס' 5\), התשע"ד–2014.](#)

חוק נכי רדיפות הנאצים, התשי"ז–1957.

[חוק נכי רדיפות הנאצים \(תיקון מס' 19\), התשע"ד–2014.](#)

מסמכי הכנסת

בוגייסקי יובל, [סקירה היסטורית של המונח "ניצול השואה"](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 24 בינואר 2013.

בוגייסקי יובל, [סוגיות מרכזיות בתחום הסיוע לניצולי השואה בישראל כיום](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 27 באפריל 2014.

לוי ענת, [תיאור גמלת הבטחת הכנסה ואומדן שווי ההטבות הנלוות למקבלי הגמלה – עדכון](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 13 באוגוסט 2014.

שוורץ אליעזר, [ניצולי השואה החיים בישראל – נתונים ומאפיינים](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 20 בינואר 2014.

פרסומים, מכתבים ופגישות

הרשות לזכויות ניצולי השואה, [חוברת זכויות לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, התשי"ז–1957](#), אפריל 2015.

הרשות לזכויות ניצולי השואה, [חוברת זכויות לפי חוק נכי המלחמה בנאצים, התשי"ד–1954](#), אפריל 2015.

הרשות לזכויות ניצולי השואה, [חוברת זכויות לפי חוק הטבות לניצולי שואה, התשס"ז–2007](#), אפריל 2015.

עו"ד עמיחי פישמן, הלשכה המשפטית, הרשות לזכויות ניצולי השואה, תשובה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 23 ביוני 2015; פגישה, 6 ביולי 2015.

אתרי אינטרנט

משרד ראש הממשלה, [מאגר החלטות הממשלה](#), תאריך כניסה: 30 ביוני 2015.

משרד האוצר, [הרשות לזכויות ניצולי השואה](#), תאריך כניסה: 30 ביוני 2015.

